

بیمه و نقش آن در بهبود وضعیت اقتصاد ملی

بیمه نقش بسیار ارزنده‌ای را در بهبود و ثبات وضعیت اقتصادی یک کشور ایفا می‌نماید؛ به طوری که می‌توان ادعا نمود، بیمه عاملی برای بهبود وضع اقتصادی خواهد بود. اقتصاد یک کشور اگر متکی به بیمه و تأمین حاصل از آن نباشد، اقتصاد مطمئن و پویایی نخواهد بود و دائماً خطرهای گوناگونی آن را تهدید می‌کند. البته در این گفتار نباید تأثیر توسعه اقتصادی بر توسعه صنعت بیمه را نادیده گرفت. جای شک و تردید نیست که بهبود وضعیت اقتصادی و افزایش مبادلات و ترقی سطح زندگی و توسعه سرمایه‌گذاری، موجب پیشرفت بیمه می‌شود. به عبارت دیگر، می‌توان ادعا نمود بیمه و اقتصاد بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند، بدین معنی که هر چند بیمه معلول بهبود وضع اقتصادی یک کشور است، اما عاملی برای تحول آن نیز به شمار می‌رود. در این مقاله قصد نداریم به بررسی آثار اقتصاد بر توسعه صنعت بیمه بپردازیم، بلکه با توجه به اهمیت حقوق بیمه و نوپا بودن این صنعت و عدم آگاهی عمومی نسبت به نقش آن، قصد داریم به‌طور خلاصه به نقش اقتصادی صنعت بیمه بپردازیم.

علیرضا حسینی - عضو هیأت علمی دانشکاه آزاد اسلامی واحد دامغان

الف) نقش بیمه در تضمین

سرمایه‌گذاری‌ها: توسعه اقتصادی در گرو سرمایه‌گذاری‌های جدید است. هر قدر میزان سرمایه‌گذاری‌های جدید افزایش یابد توسعه اقتصادی نیز موفق‌تر خواهد شد. بیمه وسیله‌ای است که یک واحد اقتصادی در شرف تأسیس را در مقابل بسیاری از خطرهای حفظ می‌کند. «هر واحد اقتصادی در بدو تأسیس و یا در طول حیات خود با خطرهای متعددی مواجه است که می‌توان آنها را به چهار دسته تقسیم کرد:

(۱) خطرهای اقتصادی، نظیر بحران‌های اقتصادی، تورم، تغییرات نرخ برابری ارز و تنزل بها.

(۲) خطرهای اجتماعی، مانند جنگ، شورش و اعتصاب.

(۳) خطرهای طبیعی، از قبیل سیل، زلزله، آتش‌سوزی و غرق کالا.

(۴) خطرهای انسانی، مانند سرقت، تصادف و مسئولیت.

وجود این خطرها مانع می‌شود تا اشخاص محتاط به راحتی و با خیال آسوده سرمایه خود را در بخش‌های مختلف اقتصادی به کار اندازند، مگر آنکه بیمه‌گر به حمایت از آنان اقدام نماید». بیمه با ایجاد اطمینان و ارایه پوشش لازم در مقابل این خطرهای اطمینان و آرامش را برای سرمایه‌گذاری و به کار انداختن سرمایه به سرمایه‌گذاران می‌دهد. اگر چنین اطمینانی به صاحبان

سرمایه داده نشود، ممکن است از به کار انداختن سرمایه خود امتناع ورزند و یا آن را در بخش‌هایی که از لحاظ اقتصادی چندان مفید و لازم نیست، سرمایه‌گذاری نمایند. سرمایه‌گذاران می‌توانند با اتکا به بیمه و با آرامشی که بیمه به آنان می‌دهد در رشته‌های مورد نیاز اقتصاد ملی سرمایه‌گذاری کنند، بدون آنکه نگران از دست دادن سرمایه خود باشند. بدین ترتیب بیمه موجب پیدایش واحدهای عظیم اقتصادی و توسعه واحدهای موجود خواهد گردید.

ب) نقش بیمه در حفظ ثروت ملی: شاید بتوان بارزترین و مشخص‌ترین اثر اقتصادی بیمه را حفظ ثروت ملی کشور در نظر

گرفت؛ چرا که بیمه موجب حفظ اموال دولت و یا بخش خصوصی شده و از این طریق موجب حفظ ثروت ملی می‌شود. صاحبان شرکت‌ها و کارخانه‌های بزرگ و کوچک با پرداخت مبلغی به عنوان حق بیمه، اطمینان و آرامش را از بیمه‌گر خریداری می‌نمایند و بر اثر این اطمینان در صورتی که خطری تأسیسات یا اموال شرکت و یا کارخانه را تهدید نماید، لطمه‌ای به دارایی و گردش کار عادی آنها وارد نخواهد شد و خسارت توسط شرکت‌های بیمه جبران می‌گردد. در هنگام بروز حوادث مختلف، درست است که بیمه مانع اتلاف اموال نمی‌گردد، مثلاً در بیمه زلزله، بیمه نمی‌تواند از بروز خسارت جلوگیری کند، اما هنگامی که بیمه‌گر به واحد تولیدی که خسارت دیده و گاه به طور کلی از گردونه تولید خارج شده و گروهی یا همه پرسنل آن بیکار شده‌اند، خسارت پرداخت می‌نماید، شرکت مذکور این توانایی را پیدا می‌کند تا با دریافت این خسارت، به بازسازی و نوسازی واحد تولیدی اقدام نماید و این عمل موجب می‌شود که واحد تولیدی آسیب دیده از گردونه اقتصاد خارج نشود. در صورتی که حوادث و خسارت‌ها بزرگ و عظیم باشند، از نظر اقتصاد کلان کشور نیز جای هیچ گونه نگرانی نیست؛ زیرا در این گونه موارد خسارت‌ها معمولاً توسط بیمه‌گران خارجی جبران می‌شود و شرکت‌های بیمه داخلی بیمه‌گران خارجی را در معاملات بزرگ خود از طریق بیمه‌تکائی (Reinsurance) مشارکت می‌دهند و خود در صورت وقوع خسارت‌های بزرگ، زیان عمده‌ای را متحمل نخواهند شد و به این ترتیب در دارایی یک کشور کاهش قابل ملاحظه‌ای حاصل نخواهد شد.

ج) نقش بیمه در جمع‌آوری پس‌اندازهای کوچک و توسعه سرمایه‌گذاری: در تمامی انواع بیمه، بیمه‌گذاران معمولاً مبلغی را

بصورت یکجا و یا به اقساط به عنوان حق بیمه به بیمه‌گر پرداخت می‌نمایند، بدین معنی که مؤسسات بیمه قبل از آنکه خسارت پردازند، حق بیمه دریافت می‌کنند. حق بیمه‌های دریافت شده از قبل، وجوه بسیار هنگفتی را تشکیل می‌دهد. این سرمایه‌ها در اصطلاح بیمه به ذخایر فنی معروف هستند. از آنجا که شرکت‌های بیمه از این ذخایر بلافاصله برای پرداخت خسارت استفاده نمی‌کنند، آن را در بخش‌های مورد نیاز به کار می‌اندازند. اهمیت نقش بیمه‌گر در جمع‌آوری پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، به خصوص در بیمه‌های عمر، که معمولاً مدت بیمه طولانی است و تعهد بیمه‌گر پس از مدت‌های مدیدی اعمال می‌شود، واضح‌تر است. بیمه و به خصوص بیمه عمر موجب می‌شود که قسمتی از درآمد اشخاص به جای آنکه به فوریت مصرف شود به صورت حق بیمه نزد مؤسسات بیمه تمرکز یابد و سپس برای سرمایه‌گذاری در رشته‌هایی که از لحاظ اقتصادی مطلوب است، مورد استفاده قرار گیرد.

البته این نکته غیرقابل انکار است که هر قدر، سابقه فعالیت و حجم کار شرکت‌های بیمه بیشتر باشد، ذخایر فنی آنها نیز بیشتر است؛ به طوری که ذخایر فنی بعضی از شرکت‌های بیمه‌ای بزرگ اروپایی و آمریکایی به ده‌ها میلیارد دلار می‌رسد و رقم ذخیره‌های فنی مجموع شرکت‌ها در هر یک از این کشورها به حدی است که نحوه به کار انداختن آنها اثر بسزایی در وضعیت اقتصادی آن کشورها دارد.

شرکت‌های بیمه و به خصوص شرکت‌های بیمه عمر که ذخایر فنی سنگین‌تری دارند از مشتریان عمده بورس‌ها هستند. دولت‌ها معمولاً در سرمایه‌گذاری ذخایر فنی بیمه نظارت می‌کنند تا این سرمایه‌های بزرگ که از اجزای کوچک پیش پرداخت حق بیمه و

یا به عبارت دیگر پس‌اندازهای کوچک بیمه‌گذاران تشکیل می‌گردد، در مسیرهایی سرمایه‌گذاری شود که موافق سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها است.

د) نقش بیمه در ایجاد آرامش در زندگی اقتصادی انسان‌ها:

اقسام مختلف بیمه - به خصوص بیمه‌های اشخاص - پشتیبان زندگی انسان‌ها است و در واقع سرمایه بیمه‌نامه‌های عمر و زندگی را می‌توان هم تراز و هم ارزش زندگی انسان‌ها دانست. «البته باید اذعان نمود که ارزش زندگی انسانی برای خود شخص و افراد وابسته به او، فراتر از این جمع‌بندی‌ها و ارزش‌گذاری‌ها است. بیمه‌های اشخاص که یکی از شاخه‌های مهم بیمه است، در حقیقت پاسخگویی نیازهای اقتصادی متعدد انسان‌ها است که اهم آنها به شرح ذیل است:

۱) اطمینان یافتن از اینکه پس از مرگ نان‌آور خانواده، درآمد معین و مشخصی همچنان در مجاری اقتصاد و حیات خانواده جاری خواهد بود.

۲) برای زمان پیری و از کارافتادگی شخص یک منبع درآمد اضافی می‌باشد تا زندگی ایام بازنشستگی و پیری کمتر چهره عبوس خود را نشان دهد.

۳) به عنوان یک عامل تداوم و بقاء برای فعالیت‌های تجاری محسوب می‌شود».

به وسیله تأمین آرایه شده توسط بیمه‌های اشخاص، انسان می‌تواند مطمئن باشد که همسر، فرزندان و سایر افراد وابسته به او، می‌توانند از یک درآمد معین و خاصی برای ادامه زندگی برخوردار باشند (خواه شخص بیمه‌شده در قید حیات باشد و یا نه). زیرا از این طریق می‌تواند اعضای خانواده خود را از مسایل و مصائب اقتصادی و مالی که معمولاً گریبان‌گیر خانواده‌ها می‌شود، از نقطه نظر مالی و اقتصادی همان شرایط قبلی را که در زمان حیات او بر خانواده حاکم بوده است، برای آنها فراهم نماید. یکی از

آثار اقتصادی مهم بیمه‌های اشخاص حفظ و حراست ارزش‌های اقتصادی برای اعضای یک خانواده پس از مرگ نان‌آور خانواده است. از دیگر آثار اقتصادی بیمه‌های اشخاص، استفاده بازماندگان یک فرد از سرمایه بیمه‌ای، به منظور پرداخت دیون و هزینه‌های شخص متوفی می‌باشد. ذکر این نکته ضروری است که آرامش، اطمینان و ثبات در زندگی انسان به طور مستقیم و غیرمستقیم در اقتصاد ملی مؤثر است.

ه) نقش بیمه در بالابردن سطح اشتغال:

شرکت‌های بیمه به طور مستقیم و غیرمستقیم در ایجاد اشتغال و در نتیجه در اقتصاد ملی تأثیر می‌گذارند.

اداره مؤسسات بیمه مستلزم وجود تعدادی پرسنل اداری است. بنابراین شرکت‌های بیمه به طور مستقیم صدها نفر را مشغول به کار می‌نمایند. علاوه بر آن تعداد قابل ملاحظه‌ای تحت عنوان نمایندگان بیمه، کارگزاران و واسطه‌های بیمه در جامعه می‌توانند فعالیت نمایند.

و) نقش بیمه در ایجاد اعتبار:

اعتبار مالی هر شخص اعم از حقیقی و یا حقوقی برای افراد طرف معامله، ارتباط مستقیم با میزان دارایی او دارد و این اعتبار تا زمانی برقرار است که دارایی شخص باقی باشد. و به محض تلف شدن دارایی، اعتبار وابسته به آن نیز منتفی می‌گردد. دارایی اعتبار شخص تا زمانی که دارایی‌های او پاسخگوی تعهداتش باشد، برقرار خواهد بود. اگر راهی برای حفظ دارایی و جایگزین کردن آن - در صورت تلف شدن - وجود داشته باشد، این امر قطعاً در تثبیت اعتبار مؤثر خواهد بود. هر بازرگان یا هر واحد اقتصادی در روابط مالی خود با افراد و سازمان‌ها دیگر نیازمند کسب اعتبار است. در تجارت امروز کمتر معامله‌ای بصورت کاملاً نقد انجام می‌شود، کمتر سرمایه‌گذاری است که بتواند یا بخواهد قیمت تمام تأسیسات و دستگاه‌های مورد نیاز خود را نقداً بپردازد. اصولاً افزایش اعتبار و استفاده از اعتبار یکی از مشخصات بازرگانی پیشرفته امروز است. هر بازرگان و هر کارخانه‌دار با اتکا به سرمایه و دارایی خود، می‌تواند اعتبار

کسب کند؛ اما اگر این سرمایه‌ها و دارایی‌ها در معرض خطرهایی واقع شوند که امکان نابودی آنها باشد، تحصیل اعتبار عملی نخواهد بود؛ مگر اینکه هر یک از دارایی‌ها در مقابل خطرهای موجود، تحت پوشش بیمه قرار گیرد. حتی اگر شخص اعتبار دهنده به بقاء دارایی بدهکار خود مطمئن باشد، ممکن است در بسیاری از موارد از وثیقه و یا به رهن گرفتن آن صرف‌نظر کند و به اعتبار برخورداری دارایی از پوشش بیمه شده بیمه‌ای که در اختیار بدهکار است اطمینان خاطر حاصل نماید.

به همین دلیل در مورد وام‌های رهنی اغلب راهن موظف است عین مرهونه را در مقابل آتش‌سوزی و نظایر آن بیمه نماید تا طلبکار مطمئن شود، در صورتی که مورد رهن در نتیجه وقوع حوادثی مانند آتش‌سوزی از بین رفت، طلب وی بلاوصول نخواهد ماند و با بدهکار ورشکسته یا معسر مواجه نخواهد شد؛ زیرا در این صورت طلبکار اطمینان حاصل می‌کند که حقوقش را از محل خسارتی که بیمه‌گر پرداخت خواهد کرد، جبران می‌نماید.

بیمه محموله در مقابل خطری که ممکن است در حین حمل و نقل کالا تحقق یابد نیز در ایجاد اعتبار برای خریدار مؤثر است؛ زیرا با این بیمه هم خریدار مطمئن خواهد بود که چنانچه به کالای خریداری شده در جریان حمل خسارت وارد شود، با خسارتی که از بیمه‌گر دریافت خواهد کرد، می‌تواند بدهی خود را به فروشنده بپردازد و فروشنده نیز اطمینان دارد، در صورتی که خطری متوجه کالا شود خریدار با استفاده از بیمه قادر خواهد بود که بهای کالا را پرداخت نماید.

بیمه عمر هم به علت دارا بودن ذخیره ریاضی و به دلیل اینکه بیمه‌گذار می‌تواند از بیمه‌گر وام دریافت دارد و یا حتی آن را گرو بگذارد، به وجود آورنده اعتبار است.

علاوه بر موارد یاد شده، یکی از انواع جدید بیمه که شباهت زیادی به عملیات بانکی دارد، بیمه اعتبار است. این نوع بیمه در واقع، اعتبار وام گیرنده و باز پرداخت بدهی او را تضمین می‌کند. بیمه اعتبار به دو صورت از طرف بیمه‌گران اعمال می‌شود. اول آنکه بیمه‌گر تعهد می‌کند به محض رسیدن موعد و عدم پرداخت بدهی از طرف بدهکار، به جای او بدهی را بپردازد که این نوع بیمه برای بستانکاران مفید است.

ذکر این نکته مهم ضروری است که سرعت و اعتبار، دو عنصر اساسی در اقتصاد و روابط تجاری می‌باشند؛ به طوری که اگر هرکدام از این عناصر وجود نداشته باشند، امکان مبادلات اقتصادی میسر نخواهد بود. هم در بیمه‌هایی مانند آتش‌سوزی، حمل و نقل و عمر و هم در بیمه‌های اعتباری - به مفهوم اخص - وجود بیمه موجب تسهیل مبادلات و داد و ستد خواهد شد زیرا:

۱- وام‌دهنده، طلبکار را از وصول طلب خود مطمئن می‌سازد.

۲- چون وام‌دهنده و طلبکار از وصول طلب خود اطمینان دارند، معامله با شرایط آسان‌تری انجام می‌شود.

۳- وضعیت مالی وام‌گیرنده و بدهکار را تثبیت می‌کند، تحقق خطر، وضعیت مالی او را مختل نمی‌سازد و حتی در موردی که بدهی وام‌گیرنده به موجب بیمه عمر به نفع وام‌دهنده تأمین شده است، ورثه وام‌گیرنده تعهدی ندارند و مجبور نیستند اقساطی را که به عهده مورث آنان بوده، بپردازند. مؤسسات بیمه می‌توانند از محل وجوهی که به عنوان ذخیره فنی در اختیار دارند به اشخاص حقیقی یا حقوقی وام بدهند و یا در مؤسسات اعتباری مشارکت داشته باشند.

دولت‌ها معمولاً بر سرمایه‌گذاری ذخایر فنی بیمه نظارت می‌کنند تا این سرمایه‌های بزرگ که از اجزای کوچک پیش پرداخت حق بیمه و یا به عبارت دیگر پس‌اندازهای کوچک بیمه‌گذاران تشکیل می‌گردد، در مسیرهایی سرمایه‌گذاری شود که موافق سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها است

یکی دیگر از آثار بیمه‌های اعتباری کمک به رشد و توسعه صادرات کشورهاست. این امر از دو طریق انجام می‌شود: ۱- کمک به صادرکنندگان برای دریافت وام از بانک‌های داخلی، از طریق صدور بیمه‌نامه‌های اعتباری داخلی که براساس آن بانک‌ها به صادرکنندگان وام درخواستی را پرداخت می‌کنند. ۲- تضمین دریافت بهای کالاهای صادر شده از خریدار خارجی است که اهمیت بیشتری دارد.

در حال حاضر، تجارت جهانی از پیچیدگی خاصی برخوردار است. نفوذ در بازارهای مختلف، در صورت عدم آشنایی کافی با آنها همواره خطر آفرین است. در بازارهای داخلی در صورتی که خریدار بهای کالا را نپردازد، به آسانی می‌توان از طریق مراجع قانونی طلب را وصول کرد، اما در کشورهای دیگر این کار با مشکلات فراوانی روبروست و در برخی موارد غیر ممکن است.

بیمه‌های اعتباری، دریافت بهای کالاها و خدمات صادر شده به خریداران خارجی را تضمین می‌نماید و از این طریق بستر مناسب و مطمئنی را برای صادرکنندگان به

منظور نفوذ هرچه بیشتر به بازارهای خارجی فراهم می‌کند.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که با توجه به نقش و اهمیت بسزایی که توسعه بیمه‌های بازرگانی در بهبود وضعیت اقتصاد ملی به خصوص از نقطه نظر تضمین سرمایه‌گذاری‌ها، حفظ ثروت ملی، ایجاد ثبات و امنیت روانی در جامعه و ایجاد و توسعه اعتبار در جامعه از خود بجا می‌گذارد. جا دارد که مدیران کلان اقتصادی توجه جدی و همه‌جانبه‌ای در جهت توسعه فرهنگ بیمه و ایجاد زیر ساختارهای مناسب جهت رشد هر چه سریعتر و مطلوب‌تر آن در جامعه مبذول دارند. در این خصوص نباید از نقش آموزش و فرهنگ‌سازی در بین اقشار مختلف جامعه در جهت رشد و توسعه فرهنگ بیمه غافل ماند؛ چرا که متأسفانه علی‌رغم وجود مشکلات اقتصادی در جامعه و تأثیر آن در عدم رشد همه‌جانبه صنعت بیمه، اکثر مردم کشور ما حتی قشر تحصیلکرده نیز آشنایی کافی و کاملی با بیمه ندارند و همین امر نیز یکی از علل مهم عدم توسعه صنعت بیمه در کشور می‌باشد. مسلماً با رشد فرهنگ بیمه و سرمایه‌گذاری در این بخش خصوصاً با تولد بیمه‌های خصوصی و ایجاد عرصه رقابت در صنعت بیمه، شاهد بهبود هر چه بهتر وضعیت اقتصادی کشور و جامعه انسانی خواهیم بود.

منابع و مأخذ:

- ۱- جباری، غلامحسین. «مؤسسات بیمه»، تهران، انتشارات فروردین، ۱۳۴۹ ص ۱۶ و ۱۷.
- ۲- حسینی، علیرضا. «جزوه درس حقوق بیمه»، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان.
- ۳- شیبانی، احمد علی. «مقدمه‌ای بر اصول بیمه»، انتشارات مدرسه عالی بیمه تهران، نشریه شماره ۲۵، ۱۳۳۶ ص ۲۰.
- ۴- فرهنگ مهر. «حقوق کار و بیمه‌های اجتماعی»، مؤسسه عالی حسابداری، چاپ دوم، ۱۳۴۵.
- ۵- هوشنگی، محمد. «بیمه اتکایی»، انتشارات مدرسه عالی بیمه تهران، ۱۳۵۲.